

## **O C E N A**

### **Osiągnięcia naukowego i dorobku dr. Rafała Wiśniewskiego w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego**

#### **1. Podstawa formalna recenzji**

Recenzję wykonano na podstawie uchwały nr 22/2023 Rady naukowej Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN z dnia 29 listopada 2023 r. w sprawie powołania komisji habilitacyjnej w postępowanie o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr. Rafałowi Wiśniewskiemu. Oceniając dorobek Habilitanta odwołuję się do Ustawy z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 30.08.2018 r., poz. 1668) stosując kryteria zawarte w art.219 ust.1, pkt. 1-3 w/w Ustawy.

#### **2. Ogólna charakterystyka habilitanta**

Pan dr Rafał Wiśniewski pracuje od 2010 r. w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego Polskiej Akademii Nauk.

Tytuł magistra Pan dr Rafał Wiśniewski uzyskał na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego w Instytucie Krajów Rozwijających Się (specjalność geografia społeczno-ekonomiczna) w 2001 r., na podstawie pracy magisterskiej pt. Walory turystyczne a dostępność komunikacyjna w Radzasthanie, a opiekunem pracy był dr Maksymilian Skotnicki.

Stopień naukowy doktora nauk o Ziemi w zakresie geografii uzyskał na podstawie obronionej rozprawy doktorskiej pt. Dojazdy do pracy do Białegostoku – przemiany w okresie 1983-2005 na tle sytuacji demograficznej i społecznej. Promotorem rozprawy był dr hab. Tomasz Komornicki, prof. IGiPZ PAN, a recenzentami byli prof. dr hab. Andrzej Gawryszewski i dr hab. Jerzy Kitowski, prof. UR.

**3. Ocena osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę do wszczęcia postępowania habilitacyjnego, (tj. cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych (artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b).**

Jako osiągnięcie naukowe, stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny „geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna”, Habilitant przedłożył cykl pięciu powiązanych tematycznie publikacji naukowych pt. Dostępność do usług publicznych w kontekście przemian ludnościowych, a wszystkie ukazały się w 2021 r. Cykl ten obejmował 1 monografię współautorską pt. Dostępność przestrzenna do usług publicznych w Polsce wydaną w serii Prace Geograficzne przez IGPiZ PAN oraz cztery artykuły w dwóch czasopiśmie krajowych i dwóch zagranicznych:

- Społeczna percepcja dostępności przestrzennej do usług (Studia Regionalne i Lokalne)
- Population changes and population ageing in Poland between 1960 and 2011 (Geographia Polonica)
- Delineation of health care deserts using accessibility measures: the case of Poland (European Planning Studies)
- Accessibility of public services in the age of ageing and shrinking population: are regions following trends (Geografiska Annaler: Series B, Human Geography)

W jednej publikacji Habilitant jest samodzielnym Autorem, a w pozostałych jego udział (wynikający z oświadczeń współautorów) wynosił od 25 do 80%. W przypadku monografii Habilitant jest autorem 5 rozdziałów. Łączna wartość parametryczna zgłoszonych do osiągnięcia naukowego publikacji wynosiła 430 pkt. MEiN, a sumaryczny Impact Factor osiągnięcia naukowego Habilitanta wyniósł 6,227 pkt. Należy podkreślić, że zgodnie z przedstawionymi oświadczeniami współautorów, we wszystkich publikacjach Habilitant był pomysłodawcą badań bądź współautorem koncepcji.

Cykl pięciu publikacji składających się na osiągnięcie naukowe Habilitanta stanowi logicznie powiązaną ze sobą całość. Pierwsza z nich wskazuje możliwości poprawy poziomu dostępności do usług na przykładzie realizacji inwestycji drogowych i postrzeganie dostępności przez społeczeństwo. Druga publikacja obejmuje analizę przemian ludnościowych w ujęciu lokalnym w celu identyfikacji procesów ludnościowych, ich zaawansowania oraz przestrzennego zróżnicowania. W kolejnej pracy dokonano szerokiej analizy dostępności do poszczególnych rodzajów usług publicznych na poziomie lokalnym wraz z zastosowaniem

wskaźnika syntetycznego do oceny ich dostępności. Czwarta publikacja ma charakter metodyczny, w której opracowano wskaźnik do wyznaczania peryferii usługowych i określono stopień polaryzacji przestrzennej dostępności do usług w zależności od przyjętych kryteriów. W szczególności dla każdego z analizowanych typów usług zostały zdefiniowane progi wykorzystane do wyznaczania obszarów peryferyjnych.

Ostatnia publikacja stanowi syntezę wcześniejszych opracowań, zmierzając do identyfikacji zależności na poziomie gminnym między poziomem dostępności do usług publicznych a wybranymi przemianami ludnościowymi (depopulacja i demograficzne starzenie się społeczeństwa).

Należy nadmienić, że cele badawcze osiągnięcia naukowego wyróżnione w autoreferacie stanowią logiczną i czytelną konstrukcję dotyczącą identyfikacji zróżnicowania przestrzennego dostępności usług, zróżnicowania i stanu zaawansowania procesów depopulacji i starzenia się ludności oraz określenia zależności pomiędzy przemianami ludnościowymi a dostępnością do usług publicznych w skali lokalnej na podstawie analizy za pomocą narzędzi GIS. Dużym walorem prezentowanego osiągnięcia jest pierwsze opracowanie dostępności do usług publicznych na poziomie gminnym. Warto podkreślić także możliwość praktycznego zastosowania badań Habilitanta, poprzez opracowanie i zastosowanie wskaźnika dostępności do usług publicznych w wyznaczaniu obszarów o niedoborze usług publicznych, gdyż dostosowanie usług publicznych do aktualnych potrzeb mieszkańców jest dużym wyzwaniem dla polityki regionalnej i lokalnej.

Realizacja celu nr 5 w ostatniej publikacji w cyklu, jest podsumowaniem całości badań, wiążących zagadnienie przemian ludnościowych i dostępności do usług publicznych. Autor nie uzasadnił jednak, dlaczego w swoich badaniach z zakresu badań ludnościowych wziął pod uwagę tylko procesy depopulacji i starzenia się ludności a nie np. zróżnicowanie poziomu dzietności, który może zależeć od dostępności żłobków, przedszkoli czy usług związanych ze zdrowiem reprodukcyjnym. Interesujące wyniki można było także uzyskać badając zależność pomiędzy dostępnością do usług a kierunkami i natężeniem migracji wewnętrznych. Badania Habilitanta wykazały, że gminy, w których występują zarówno silne procesy depopulacyjne jak i zaawansowany proces starzenia się ludności reprezentują znacznie gorszy poziom dostępności do usług publicznych. Z drugiej strony Habilitant dowiódł, że gminy o korzystnych uwarunkowaniach demograficznych wyróżniają się wyższym poziomem dostępności do usług publicznych. Autor również wykazał, że w odniesieniu do niektórych rodzajów usług o niskim stopniu centralizacji, rozwój sieci placówek usługowych nie nadąża za przemianami

ludnościowymi, zwłaszcza dotyczy to stref zewnętrznych miejskich obszarów funkcjonalnych w związku z procesami suburbanizacji.

Podsumowując, przedłożone przez Habilitanta osiągnięcie naukowe nie budzi żadnych zastrzeżeń pod względem merytorycznym i metodycznym, stanowiąc jednocześnie znaczny wkład w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna w zakresie badań na dostępnością usług publicznych w zależności od dynamiki zaludnienia i zróżnicowania struktur demograficznych. Publikacje przedstawione do osiągnięcia stanowiące cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b i spełniają wymogi formalne jako podstawa ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Artykuły cechują się logiczną i czytelną konstrukcją, oraz prezentują wysoką wartość teoretyczno-koncepcyjną, metodyczną oraz empiryczno-poznawczą. Wyniki uzyskane w tych opracowaniach weszły do międzynarodowego obiegu naukowego (artykuł w *Geografiska Annaler* - 15 cytowań, w *European Planning Studies* – 10 cytowań wg bazy google scholar (stan na 4.02.2024)).

W mojej ocenie wkład Autora w dorobek badawczy w zakresie dostępności do usług publicznych w kontekście przemian ludnościowych obejmuje:

- zbadanie społecznej percepcji dostępności przestrzennej do usług publicznych w zależności od korytarzy drogowych na podstawie badań ankietowych i wywiadów pogłębionych
- dokonanie typologii demograficznej gmin w zależności od dynamiki zaludnienia w latach 1960-2011 oraz udziału ludności w wieku 60 lat i więcej (wyróżnienie 9 typów),
- identyfikacja poziomu dostępności do usług publicznych (administracja publiczna, opieka nad dziećmi, usługi edukacyjne, medyczne, kulturalne) w Polsce na poziomie gminnym i ukazanie jego terytorialnego zróżnicowania,
- dokonanie oceny przydatności miary dostępności do usług w celu wyznaczania obszarów peryferyjnych (na przykładzie usług medycznych; wyznaczanie tzw. health care deserts), co może być przydatne do celów planistycznych
- określenie zależności poziomu dostępności do usług publicznych od nasilenia i charakteru procesów demograficznych oraz identyfikacja istniejących prawidłowości przestrzennych w tym zakresie.



#### **4. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych i aktywności naukowej po uzyskaniu stopnia doktora (z wyłączeniem publikacji będących podstawą rozprawy habilitacyjnej)**

##### **4.1 Ilościowy dorobek naukowy**

Zainteresowania naukowe habilitanta (oprócz tematyki dostępności do usług w kontekście przemian ludnościowych, omówionej jako osiągnięcie naukowe) obejmują następujące zagadnienia badawcze:

1. interakcji transgranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem przepływów ludności,
2. przemian ludnościowych i narodowościowych na obszarze dawnego Związku Radzieckiego,
3. codziennej mobilność ludności (dojazdy do pracy).

Ogółem ilościowy dorobek naukowy Habilitanta (wg załącznika 4 - wykaz osiągnięć naukowych) obejmuje 68 pozycji (z wyłączeniem publikacji będących podstawą osiągnięcia naukowego), w tym: 16 monografii naukowych, 14 raportów, 7 rozdziałów w monografiach, 4 redakcje naukowe w monografiach oraz 25 artykułów w czasopismach naukowych i 2 artykuły w czasopismach popularno-naukowych. Większość z nich (58) ukazała się po doktoracie. Spośród wymienionych 68 pozycji, 16 publikacji jest samodzielnych, pozostałe są współautorskie. Świadczy to o wysokiej zdolności Habilitanta do współpracy z innymi badaczami.

Prace dr. Rafała Wiśniewskiego charakteryzują się dużą cytowalnością. Ogólna liczba cytacji prac habilitanta wg stanu na 04.02.2024) wynosiła w Web of Science 75 (bez autocytacji 66); h-index 5, w bazie Scopus – 117 cytacji (bez autocytacji 99) – h-index 6 oraz w bazie Google Scholar 637 (h-index 15). Porównując z wartościami bibliometrycznymi podanymi przez Habilitanta wg stanu na 22.05.2023 nastąpił wzrost liczby cytowań o 5 w WoS, o 15 w Scopus oraz o 60 w Google Scholar. Świadczy to o konsekwentnym powiększaniu znaczenia i cytowalności dorobku Habilitanta w obiegu międzynarodowym.

Dokonując syntetycznej oceny pozostałego dorobku naukowego habilitanta należy stwierdzić, że badania miały głównie charakter empiryczno-poznawczy i koncentrowały się m. in. na analizie ruchu granicznego przez wschodnią granicę Polski, identyfikacji czynników kształtujących ruch graniczny, procesów wyludniania wybranych obszarów b. ZSRR, społeczno-demograficznych uwarunkowaniach dojazdów do pracy, ale również metodyczny (np. ocena przydatności ruchu granicznego jako miernika w pomiarach relacji transgranicznych).

## **4.2 Udział w projektach badawczych**

W dorobku naukowym Habilitanta na podkreślenie zasługuje zaangażowanie w różnego rodzaju projekty naukowe, zarówno krajowe jak i międzynarodowe, będące efektem owocnej współpracy międzyinstytucjonalnej. Realizacja projektów wiązała się z udziałem w wieloosobowych zespołach badawczych, w tym w wielu międzynarodowych, a ich efektem były publikacje naukowe. Współautorami publikacji Habilitanta zostało 34 pracowników IGiPZ PAN oraz 87 pracowników spoza IGiPZ PAN, w tym 62 osoby z zagranicy (w ramach różnego rodzaju projektów). Prace projektowe oprócz własnej jednostki, realizowane były również w innych jednostkach badawczych, w tym zagranicznych, co jest ważnym osiągnięciem dotyczącym współpracy międzynarodowej Habilitanta.

Do najważniejszych projektów badawczych, których efekty publikacyjne składają się na przedłożone osiągnięcie naukowe, są dwa projekty NCN: Zastosowanie GIS w badaniach dostępności przestrzennej usług – koncepcje, metody, implikacje oraz grant NCN pt. Wpływ zmian demograficznych w Polsce na rozwój lokalny. Dzięki tym badaniom zidentyfikowano poziom dostępności do usług publicznych w Polsce na poziomie lokalnym przy użyciu dedykowanych każdemu rodzajowi usług wskaźnikom dostępności oraz zidentyfikowano przemiany ludnościowe i gospodarcze w Polsce na poziomie lokalnym, ich zróżnicowanie przestrzenne i wzajemne zależności. Habilitant zrealizował także 8 projektów zagranicznych, głównie w ramach sieci ESPON, przy współpracy z ponad 20 zagranicznymi instytucjami badawczymi. Uzyskana wiedza i doświadczenie w projektach naukowych zaowocowała również udziałem w projektach o charakterze aplikacyjnym, realizowanych dla instytucji publicznych szczebla centralnego (ministerstwa) oraz regionalnego (urzędy marszałkowskie).

## **4.3 Konferencje naukowe**

Habilitant aktywnie uczestniczył w konferencjach naukowych (łącznie 18, z tego 13 po doktoracie, w tym 6 zagranicznych). Referował na nich wyniki swoich badań, w tym te związane z przedłożonym osiągnięciem naukowym. Co prawda, wykazana aktywność konferencyjna nie jest zbyt imponująca, ale do tego należy dodać liczne wyjazdy zagraniczne związane z konsultacjami bądź badaniami w ramach projektów (m. in. na Słowację, Białoruś, do Szwecji i Rosji). Habilitant również opiekował się gośćmi z zagranicy, organizując ich pobyty naukowe.

Podsumowując, pozostały dorobek publikacyjny Habilitanta oraz jego aktywność naukowa na polu uczestnictwa w projektach badawczych i konferencjach naukowych, nie budzi zastrzeżeń i zasługuje na ocenę pozytywną.

## **5. Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne**

### **5.1 Działalność dydaktyczna**

Charakter pracy Habilitanta (zatrudnienie w IGiPZ PAN) determinuje głównie działalność badawczą. Niemniej jednak, posiada on również nieliczne osiągnięcia dydaktyczne. Habilitant był sześciokrotnie opiekunem praktyk studenckich w IGiPZ PAN dla studentów Politechniki Warszawskiej, Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Ponadto, współpracował Wydawnictwami Szkolnymi i Pedagogicznymi (w latach 2008-2009) w zakresie redagowania podręczników i zeszytów ćwiczeń do gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych. Jeśli chodzi natomiast o kształcenie kadry naukowej, to niewątpliwym osiągnięciem habilitanta było współpromotorstwo rozprawy doktorskiej. W 2017 r. został powołany przez Radę Naukową IGiPZ PAN na promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim (promotorem był dr hab. Mariusz Kowalski, prof. IGiPZ PAN). Publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr Michała Konopskiego pt. Tożsamość terytorialna Podlasia wobec podziału administracyjnego miała miejsce w 2021 r., a recenzentami byli: dr hab. Marek Barwiński, prof. UŁ oraz dr hab. Jan Wendt, prof. UG. Uchwałą Rady Naukowej IGiPZ z dnia 8 grudnia 2021 r. mgr Michał Konopski uzyskał stopień doktora nauk o Ziemi. W ramach popularyzacji nauki w szkole, Habilitant opublikował dwa artykuły popularno-naukowe w czasopiśmie Geografia w Szkole związane z zainteresowaniami dotyczącymi obszaru badań z krajów byłego Związku Radzieckiego, tj. Morze Azowskie i Cieśnina Kerczeńska. Nazewnictwo geograficzne (2006 r.) oraz Zjawiska krasowe na zachodnim Kaukazie (2005 r.).

### **5.2 Działalność organizacyjna**

Habilitant brał udział w organizacji konferencji naukowych m.in. Warsaw Regional Forum (2007), konferencji Komisji Geografii Komunikacji PTG. Ponadto był głównym organizatorem konferencji w ramach projektów KBN i NCN, w tym konferencji międzynarodowych w ramach ESPON. Ponadto, wielokrotnie był organizatorem spotkań roboczych w ramach realizowanych projektów badawczych.

W zakresie działalności redakcyjnej, w 2018 r. objął funkcję sekretarza redakcji Przeglądu Geograficznego. Z kolei, od stycznia 2019 r., decyzją Rady Naukowej IGiPZ PAN, został mianowany na stanowisko redaktora naczelnego Przeglądu Geograficznego, a według

autoreferatu pod jego przewodnictwem w Komitecie Redakcyjnym ukazało się 17 zeszytów czasopisma oraz jeden zeszyt specjalny na 100-lecie Przeglądu Geograficznego.

Podsumowując, działalność dydaktyczną i organizacyjną oceniam pozytywnie.

## 6. Konkluzja

Biorąc pod uwagę przesłanki merytoryczne, uważam że dorobek naukowy Pana Dr. Rafała Wiśniewskiego stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, a przedłożone prace, jako osiągnięcie habilitacyjne wnoszą nowe i oryginalne treści do zagadnienia dostępności do usług publicznych na tle współczesnych przemian ludnościowych w układach lokalnych oraz wprowadzają nowe ujęcia teoretyczno-metodologiczne.

W oparciu o przedstawione do oceny osiągnięcie naukowe – cykl pięciu powiązanych tematycznie publikacji naukowych pt. „Dostępność do usług publicznych w kontekście przemian ludnościowych”, pozostały dorobek naukowy oraz osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne, stwierdzam, że dr Rafał Wiśniewski spełnia wymagania stawiane osobom kandydującym do nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, określonych w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. (art. 219 ust. 1 pkt 2) Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Wnioskuje zatem o nadanie Panu dr. Rafałowi Wiśniewskiemu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.



dr hab. Sławomir Kurek, prof. UKEN